

Nr 230.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1940 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40.

(2:a avd.)

I propositionen (nr 2) angående utgifter å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40 har Kungl. Maj:t (punkten 7), under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 4 januari 1940, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 under X a huvudtiteln beräkna ett förslagsanslag av 20,000,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en den 24 maj 1940 dagtecknad proposition, nr 297, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 under X a huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 20,000,000 kronor.

Den för budgetåret 1939/40 fastställda förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. upptager i den utformning, som beslutits av 1939 års urtima riksdag, ett anslag till *allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder*. Å anslaget, som är uppfört med 20 miljoner kronor, skall i första hand avföras utgifter för vissa åtgärder för reglering av prisbildningen på stenkol m. m. Av anslaget må jämväl utgå ersättningar för rekvisitioner enligt allmänna förfogandelagen, i den mån dessa avse förfoganden för civila ändamål. Samma riksdag har vidare medgivit, att anslaget, i enlighet med de av Kungl. Maj:t i propositionen nr 53 föreslagna principerna angående överföring på staten av vissa krigsrisker vid import, må belastas med ersättningar till importörer för krigsförsäkringskostnader, som belasta importvaror.

Kungl. Maj:ts förevarande förslag avser anvisande av ett anslag å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40 för täckning av nettoutgifterna till ifrågakörande ändamål.

Departementschefen har till en början lämnat en redogörelse för de med hjälp av anslaget finansierade regleringsåtgärderna. Av redogörelsen inhämtas bland annat:

Kolregleringen.

Kolhandelns organisation.

Sedan kolnämnden i enlighet med de i propositionen nr 15 till 1939 års urtima riksdag uppdragna riktlinjerna organiserat en s. k. pool för kolimporten, omfattande samtliga importörer utom de företag, som införa kol endast för egen förbrukning, har nämnden å statens vägnar träffat ett avtal med denna pool, svenska kolimportörers förening 1939 u. p. a. Avtalet har, så vitt angår den däri stadgade statliga förlustgarantin, godkänts av 1939 års urtima riksdag (skrivelse nr 4).

Enligt avtalet förbinder sig importföreningen att för egen och för samtliga föreningsmedlemmars del ställa sig till noggrann efterrättelse de föreskrifter, som av staten må fastställas i avseende å försäljning av stenkol, koks eller kolbriketter. Dessa föreskrifter innefatta bland annat bestämmelser om de försäljningspris, som medlem får betinga sig. Såsom framgår av instruktionen för kolnämnden är det Kungl. Maj:t, som efter förslag av kolnämnden fastställer ifrågavarande pris.

Enligt avtalet förbinder sig staten å sin sida att ersätta föreningsmedlem förlust, som kan tillskyndas denne genom försäljning på de av staten föreskrivna villkoren. Vid beräkning av förlusten skall kolhandlaren gottskrivas kostnad för försålt parti (samtliga självkostnader) samt därutöver handelsvinst, allt enligt kolnämndens prövning. Förlustgarantin omfattar jämväl den förlust, som genom prisfall vid fredsslut eller eljest kan tillskyndas föreningsmedlem i avseende å lager eller mot licens inköpta, till riket icke anlända kolpartier, som förefinnas vid avtalets upphävande. Å andra sidan skall den vinst, som föreningsmedlem kan komma att göra utöver nyssnämnda handelsvinst vid försäljningar efter den 17 september 1939 avstås till staten, vare sig vinsten uppstått vid försäljning av äldre lager eller av vara som importerats efter nämnda dag.

Jämväl den vid gasverken tillverkade koksen har från och med den 1 februari 1940 lagts under den statliga priskontrollen.

Införseln av kol och koks och importprisutvecklingen.

Importens storlek under september 1939—mars 1940 i förhållande till den under närmast följande säsongen belyses av följande sammanställning (siffrorna avse 1,000-tal ton):

	År 1939/40	År 1938/39	År 1937/38
September	522	678	803
Oktober	722	714	766
November	927	740	898
December	728	765	718
Januari	509	614	629
Februari	172	638	532
Mars	273	586	507

Importpriserna på stenkol och koks hava under perioden företett en stark stegring. Framför allt gäller detta de tre sista månaderna.

Förkrigspriset å engelsk stenkol cif västkust- eller ostkusthamn utgjorde 23 å 26 kronor för ton. Motsvarande priser å tyska kol lågo 2 å 3 kronor lägre. Förkrigspriserna å importerad koks cif västkust- eller ostkusthamn lågo vid 32 å 33 kronor för såväl engelsk som tysk koks.

Importprisutvecklingen för tiden efter kolregleringens genomförande för den kol och koks, som tagits i anspråk för lagerhandeln och i huvudsak sålts till subventionerade priser, belyses av följande sammanställning:

	Koks kronor	Stenkol kronor
18 sept.—31 okt.	48.09	41.70
November	50.18	44.33
December	52.21	47.86
Januari	60.25	51.09
Februari	77.18	60.97
Mars	86.02	62.95

De starka importprishöjningarna hava icke varit en återspeglning av prisutvecklingen på den utländska marknaden. Importprisstegringen har väsentligen varit en följd av en fortgående höjning av sjöfrakterna och andra med transporten förenade kostnader. Frakterna vid prompt skeppning av kol från engelska ostkusthamnar till svensk västkusthamn (räknat för partier om 1,000—2,000 ton), som under sommaren 1939 varierade mellan 5 och 6 kronor per ton, hade i oktober stigit till omkring 25 kronor och i december till 35 kronor. Under februari—mars torde dessa frakter hava legat mellan 40 och 50 kronor. Det är emellertid icke möjligt att närmare bestämma och entydigt ange fraktsatsernas utveckling under denna tid och att på detta sätt fastslå fraktstegringens inflytande på kolprisbildningen inom landet. Fraktkostnaderna variera starkt från last till last alltefter som fartyget gått i ballast eller ej och alltefter fartygets storlek och resans längd. Till fraktnivåns splittring bidrar, att utländska fartyg besörja en väsentlig del av kolimporten. Den internationella konkurrensen om tonnaget har medfört, att utländska fartyg i allmänhet betingat fraktsatser, som väsentligt överstigit frakterna på svenska båtar. Kollaster som under februari inkommit till västkusthamn hava på stora svenska båtar kunnat betinga en fraktkostnad av 20—25 kronor per ton men på utländska fartyg 70 kronor per ton.

Genom att all befaktning av utländskt tonnage för kol och koks från slutet av januari förlagts till en av kolnämnden och kolimportörernas förening i samförstånd ordnad befaktningscentral har förebyggts, att frakterna ytterligare uppdrivits genom inbördes konkurrens mellan importörerna.

Statens kolnämnd och prissättningen å stenkol och koks.

Genom licensgivningen har kolnämnden satts i stånd att fortlöpande övervaka inköpspriser och sjöfrakter. Denna verksamhet har haft ett visst däm-

pande inflytande på importprisstegringen. Importlicens har sålunda vägrats vid oskäligena fobpriser och vid befракtningsvillkor, som med hänsyn till rådande fraktläge tett sig alltför ogynnsamma. I fråga om utländskt tonnage har verksamheten härvid måst begränsas till att skära bort de extrema toppfrakterna.

I avseende å *prissättningen inom landet* föreligger en skillnad mellan den s. k. engroshandeln och lagerhandeln.

För *engroshandeln*, d. v. s. försäljning av hela laster till lagerhandlare, industrier, järnvägar, gasverk etc., har kolnämndens verksamhet väsentligen inskränkt sig till att på angivet sätt övervaka inköpspriser och frakter. För medlemmar av svenska kolimportörers förening 1939 u. p. a. hava dock utfärdats särskilda bestämmelser rörande det vinststillägg, som må beräknas.

Den statliga förlustgarantien har icke tagits i anspråk för nedbringande av kolpriserna för engroshandeln.

Beträffande *lagerhandeln* utfärdade statens kolnämnd den 17 september 1939 den föreskriften, att vid försäljning av kol och koks för husuppvärmningsändamål skulle tills vidare gälla de priser, som tillämpades den 1 september 1939.

I princip bibehölls förkrigspriserna t. o. m. utgången av oktober månad 1939. De för tiden därefter för olika tidsperioder av Kungl. Maj:t fastställda s. k. riktpreiserna, avseende fritt hemkörd vara, framgå av följande sammanställning:

Orter, å vilka de angivna riktpreiserna gälla	1 nov. 1939—31 jan. 1940				1 febr. 1940—31 mars 1940				1 april 1940—			
	Koks basis 60/80 mm.		Ångkol samt nötkol av alla slag		Koks basis 60/80 mm.		Ångkol samt nötkol av alla slag		Koks basis 60/80 mm.		Ångkol samt nötkol av alla slag	
	hl	ton	hl	ton	hl	ton	hl	ton	hl	ton	hl	ton
I. Stockholm, Göteborg, Halmstad, Hälsingborg, Malmö, Norrköping, Oxelösund och Gävle....	2.50	52.40	3.30	41.—	3.25	67.40	4.30	53.75	4.25	87.40	5.90	73.75
II. Uddevalla, Varberg, Landskrona, Trälleborg, Ystad, Åhus, Karlskrona, Kalmar, Södertälje och Västerås ..	2.55	53.40	3.35	42.—	3.30	68.40	4.35	54.75	4.30	88.40	5.95	74.75
III. Simrishamn, Sölvesborg, Karlshamn, Västervik, Oskarshamn, Sundsvall, Kristinehamn och Karlstad samt övriga importhamnar med undantag för Visby och vissa norrlandshamnar ¹	2.60	54.40	3.45	43.—	3.35	69.40	4.45	55.75	4.35	89.40	6.05	75.75

¹ För Visby och vissa norrlandshamnar gälla särskilda bestämmelser.

De angivna riktpriserna skulle enligt besluten gälla endast för försäljningar i mindre, av kolnämnden fastställda kvantiteter. Vid försäljningar i kvantiteter avsedda att täcka säsongbehovet skulle nämnden äga fastställa priset med utgångspunkt från gällande dagspriser.

Vad angår kol och koks för *industriellt bruk* har försäljning i mindre omfattning ägt rum till de förut nämnda priserna. I Kungl. Maj:ts beslut har nämligen föreskrivits, att de fastställda riktpriserna skulle tillämpas vid försäljning i mindre, av kolnämnden bestämda kvantiteter utan någon begränsning av den subventionerade försäljningen till kol och koks för husuppvärmningsändamål. I cirkulär har nämnden även inskräpvt vikten av att försäljning till subventionerade priser begränsades till sådana förbrukare, som tidigare plägat täcka sina behov via lagerhandeln.

Några garantier rörande prissättningen å vederbörande företags produkter hava icke vid denna försäljning till industriföretag ansetts böra utkrävas.

Kostnaderna för kolregleringen.

Beträffande subventionskostnaderna intill utgången av mars föreligger en beräkning i en inom finansdepartementet utarbetad *promemoria*, vilken såsom bilaga fogats till förevarande proposition.

Enligt departementspromemorian kunna lagerhandlarnas ersättningsanspråk per den 31 mars 1940 beräknas uppgå till omkring 22.5 miljoner kronor. Av detta belopp hade kolnämnden vid periodens slut utbetalat endast 15.3 miljoner kronor. I nämnda subventionskostnader ingår jämväl subventionen för den kol och koks, som lagerhandeln erhållit från statens reservförrådsnämnd. Dessa leveranser, som av nämnden väsentligen inköpts före krigsutbrottet, hava debiterats lagerhandeln till priser, som svarat mot gällande cifpriser ökade med nämndens kostnader för lagring och transport m. m. Reservförrådsnämnden har sålunda erhållit ett avsevärt överpris på sina leveranser. Mot subventionskostnaden svarar följaktligen ett betydande belopp — sammanlagt omkring 5.8 miljoner kronor — som ur viss synpunkt kan betraktas som affärsvinst för staten. Vid förnyelse av nämndens lager till gällande priser är denna vinst emellertid nödvändig för nedskrivning av ersättningsinköpen till förkrigsvärden i enlighet med de för nämndens verksamhet fastställda principerna.

Speciell krigsrisköverflyttning på staten.

Såsom inledningsvis erinrats, har riksdagen tidigare medgivit, att ersättning till importör för importvara belastande krigsförsäkringskostnader finge jämlikt vissa av riksdagen godkända riktlinjer bestridas från ifrågavarande anslag.

Speciell överflyttning av dylika kostnader på staten har förekommit endast

för importen av råfosfat för tillverkning av superfosfat. Intill april månad 1940 har anslaget för detta ändamål belastats med omkring 340,000 kronor.

Ersättningar för rekvisitioner enligt allmänna förfogandelagen.

Å anslaget till allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder skola, såsom förut nämnts, redovisas jämväl ersättningar för rekvisitioner enligt allmänna förfogandelagen, i den mån dessa avse förfoganden för civila ändamål.

Rekvisitioner av sådan art hava framförallt under den första krigsmånaden verkställts för att tillgodose landets behov av brännolja. Vid utgången av mars 1940 uppgingo statsverkets kostnader för här ifrågavarande rekvisitioner utom de i anspråk tagna bensinlasterna till närmare 2.2 miljoner kronor.

Nedskrivning av lagervärdet för statens reservförråd.

En fjärde grupp utgifter, som enligt riksdagens beslut skola belasta här ifrågavarande förskottsanslag, utgöra avskrivning på reservförrådsnämndens lager, i de fall då försäljningar skett från dessa under dagspriset på den försålda varan. Avskrivningen åsyftar att tillföra reservförrådsnämnden erforderliga medel för ersättning av de försålda varupartierna och för nedskrivning av de i ersättningssyfte nyköpta varorna till förkrigspriser. Principerna och motiven för denna avskrivning hava närmare utvecklats i propositionen nr 36 till 1939 års urtima riksdag.

Då någon försäljning av reservförrådsnämndens varor till underpris hittills ej skett, har prisregleringsanslaget ej behövt tagas i anspråk för nedskrivningar å de lagrade varorna.

Departementschefen.

Det å förskottsstat uppförda anslaget till allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder hade, framhåller departementschefen, väsentligen belastats med kostnaderna för prisregleringen på genom lagerhandeln importerad kol och koks. Dessa kostnader beräknades vid utgången av första kvartalet innevarande år uppgå till i runt tal 22.5 miljoner kronor. Mot denna summa balanserade emellertid ett belopp på 5.8 miljoner kronor i vinst för reservförrådsnämnden vid kolförsäljningar till dagspris genom kolnämndens förmedling. Sättet för beräkningen av prisregleringskostnaderna medförde vidare, att det redovisade beloppet innefattade täckning också för den av statsgarantien omfattade slutförlust, som kunde uppkomma vid ett prisfall ned till förkrignivån på ineliggande lager.

Kostnaderna för prisregleringen på kol hade pressats i höjden genom den till sin omfattning oförutsedda fraktstegringen. De hade å andra sidan hållits nere genom de prishöjningar som beslutats och genom att regleringsförfarandet beräknas till kolförsäljningar i mindre partier genom lagerhandeln.

En första höjning av prisnivån för kol och koks hade genomförts den 1 november 1939. Vid tidpunkten för prissättningen hade anledning förelagat till viss försiktighet vid uttagandet av för tillfället rådande genomsnittspris på marknaden.

Den andra prishöjning, som genomförts från och med februari detta år, hade avsett att bringa marknadsprisnivån i överensstämmelse med det faktiska kostnadsläget. Beräkningen hade slagit fel på grund av oförutsedda svårigheter för införseln och den av dessa betingade stegringen av fraktkostnaden.

En ytterligare prishöjning hade kommit till stånd den 1 april 1940. Även denna gång hade åsyftats att nå korrespondens mellan marknadspris och importkostnader. Den senare utvecklingen hade emellertid lett till att det nya priset kommit att överstiga importkostnaderna. Den temporära belastning av konsumenterna som härigenom uppkommit finge ses mot bakgrunden av att dessa tidigare erhållit lättnader i sin utgiftsbelastning genom den på statens bekostnad i prispolitiskt syfte genomförda neddämpningen av importkostnadernas återverkan på det inhemska kolpriset.

De senaste båda prishöjningarna innebure tydligen, att prisregleringsförfarandet i princip förlorat sin karaktär av subvention av hushållens kolförbrukning för att i stället framstå såsom en clearingform, vid vilken emellertid en buffert funnes mot oväntade prisförskjutningar som icke ansåges lämpligen böra slå igenom direkt på marknaden. I dagens situation låge regleringsförfarandets väsentliga betydelse i sistnämnda förhållande.

Vid reglering av förskottsanslaget borde under angivna förhållanden räknas med inkomster och utgifter för kolsubventioneringen till budgetårets slut. Utfallet kunde ej nu bedömas. Lämpligast torde därför vara att täckningsanslaget anvisades såsom förslagsanslag och belastades med den redovisade nettosubventionskostnaden vid budgetårets utgång. I rådande ovissa läge torde beräkningen av det belopp, varmed anslaget borde uppföras, ej behöva påverkas av i det föregående angivna kostnader för åtgärder vid sidan av kolregleringen. Anslaget kunde lämpligen uppföras med det belopp, vartill förskottsanslaget uppgått, eller 20 miljoner kronor. Den faktiska belastningen av anslaget kunde lika väl komma att understiga som att överstiga detta belopp.

Eventuella kostnader för här ifrågavarande regleringsåtgärder under följande budgetår torde preliminärt få utgå av medel uppförda å beredskapsstat för försvarsväsendet m. m., varom chefen för finansdepartementet framlagt särskilt förslag. Med det tillämpade avräkningsförfarandet kunde inträffa, att kolregleringen under nästa budgetår, utmynnade i en nettovinst. En sådan vinst borde preliminärt redovisas såsom uppbörd på förskottsanslag.

Utskottet. Den av departementschefen i förevarande proposition lämnade redogörelsen för de åtgärder i pris- och handelsreglerande syfte, som på ifrågavarande område hittills vidtagits, har icke givit utskottet anledning till erinran.

Med hänsyn till den ovisshet, som i rådande läge måste vidlåda anslagsberäkningarna, biträder utskottet departementschefens förslag att det av Kungl. Maj:t i propositionen äskade täckningsanslaget anvisas såsom förslagsanslag och belastas med den redovisade nettosubventionskostnaden vid budgetårets utgång. Utskottet tillstyrker jämväl, att berörda anslag i enlighet med vad departementschefen ifrågasatt uppföres med enahanda belopp, vartill förskottsanslaget uppgått, eller 20,000,000 kronor.

Vad i förevarande proposition i övrigt anförts har icke föranlett erinran eller yttrande från utskottets sida. Utskottet hemställer förty,

att riksdagen må till *Allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder* å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40 under huvudtiteln för folkhushållningsärenden anvisa ett *förslagsanslag* av 20,000,000 kronor.

Stockholm den 11 juni 1940.

På statsutskottets vägnar:

PER GUSTAFSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gustafsson* i Benestad, *Nilsson* i Malmö, *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Nilsson* i Landeryd, *Andersson* i Fältenborg, *Andrén*, *Ström* i Lidköping, *Heiding*, *Lindström* och *Boman*; samt

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Törnkvist*, *Eriksson* i Stockholm, *Persson* i Falla, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbol, *Ward*, *Persson* i Tidaholm, *Andersson* i Södergård, *Hansson* i Rubbestad, *Mårtensson* och *Bergvall*.